Eduskunnan sosiaali- ja terveysvaliokunnalle

Asia: VNS 3/2026 vp – Valtioneuvoston selonteko julkisen talouden suunnitelmasta vuosille 2027–2030

Asiantuntijalausunto julkisen talouden suunnitelmasta vuosille 2027–2030 sosiaalipolitiikan näkökulmasta

Yhteenveto

Kiitän mahdollisuudesta antaa lausuntoni valtioneuvoston selonteosta julkisen talouden suunnitelmasta vuosille 2027–2030. Tarkastelen selontekoa sosiaalipolitiikan, hyvinvointivaltion ja hyvinvointitalouden tutkimuksen näkökulmasta. Keskityn lausunnossa erityisesti julkisen talouden kehystykseen, sopeutustoimien sosiaalisiin vaikutuksiin sekä hyvinvointialueiden rahoituksen riittävyyteen.

Selonteko antaa huolellisen julkisen talouden tilannekuvan perustuen selkeästi ilmaistuihin oletuksiin. Kyseessä on nimenomaan julkisen talouden analyysi, mutta siitä huolimatta selonteossa olisi tarpeellista arvioida laajemmin ja syvällisemmin julkisen rahankäytön vaikutuksia. Selonteko esittää finanssipoliittiset linjaukset teknisinä välttämättömyyksinä, vaikka kyse on viime kädessä poliittisista valinnoista hyvinvointivaltion laajuudesta ja yhteiskuntasopimuksen sisällöstä. Järjestöleikkausten vaikutuksia on tarpeellista arvioida. Sama pätee laajemminkin sopeutustoimien vaikutuksiin. Hyvinvointialueiden rahoituksen riittävyyttä arvioidaan liian yksioikoisesti.

HELSINGIN YLIOPISTO
HELSINGFORS UNIVERSITET
UNIVERSITY OF HELSINKI
VALTIOTIETEELLINEN TIEDEKUNTA
STATSVETENSKAPLIGA FAKULTETEN
FACULTY OF SOCIAL SCIENCES

Velkaantumisen kehystys ja sen normatiivinen luonne

On totta, että julkisessa taloudessa on mittava pitkän aikavälin epätasapaino tulojen ja menojen välillä, ja että velkaantuminen jatkunut merkittävän pitkään. Selonteon kuvaus tästä rakenteellisesta haasteesta on perusteltu. Sen sijaan selonteon väite, jonka mukaan epätasapaino uhkaa kasvattaa velkaantumisen ”hallitsemattomaksi”, jää käsitteellisesti määrittelemättä ja empiirisesti perustelematta. Mitä tarkoittaa hallitsemattomuus? Mitkä ovat ne kvantitatiiviset tai kvalitatiiviset kriteerit, joiden ylittyessä velkaantumista olisi pidettävä hallinnan menettämisenä? Onko kyse rahoitusmarkkinoiden reaktiosta, korkomenojen osuudesta julkisista menoista, vai ylivelkaantumisen seurauksena syntyvästä politiikan toimintatilan kapenemisesta? Näitä ei selonteossa tarkastella.

Käsite ”hallitsematon velkaantuminen” toimii selonteossa retorisena välineenä, joka oikeuttaa tietyn finanssipoliittisen linjan ilman, että vaihtoehtoja kunnolla tarkastellaan. Selonteko tunnistaa kyllä, että ”julkista taloutta tulisi vahvistaa esimerkiksi rakenteellisin uudistuksin, jotka kohentavat työllisyyttä ja talouskasvua lisäämättä julkisen talouden menoja”. Tämä on kuitenkin vain yksi mahdollinen polku. Tasapainotusta voidaan hakea myös:
• verotuksen kiristämisen avulla (esimerkiksi pääomatulojen, varallisuuden ja ympäristöhaittojen verotusta kiristämällä);
• valtion omaisuuden hallitulla realisoinnilla;
• julkisten investointien kautta, joiden tuotto-odotukset ylittävät velan korkokustannukset;
• hyvinvointi-investoinneilla, jotka pidemmällä aikavälillä alentavat sosiaali- ja terveysmenoja.

Valinta sopeutustien ja näiden vaihtoehtojen välillä on ideologinen kysymys julkisen vallan vastuun laajuudesta – ei tekninen pakko. Viime kädessä on kyse siitä, kuinka laajana suomalainen hyvinvointivaltio halutaan säilyttää. Selonteossa olisi syytä avoimesti tunnustaa tämä valinnan luonne sen sijaan, että finanssipolitiikan linja esitetään vaihtoehdottomana.

Talous välineenä, ei itseisarvona

Selonteossa talous näyttäytyy deterministisenä ja itsetarkoituksellisena ilmiönä. Bruttokansantuotteen kasvu, alijäämän pienentäminen ja velkasuhteen vakauttaminen esitetään tavoitteina sinänsä, ilman että niiden suhdetta ihmisten hyvinvointiin tai yhteiskunnan kestävyyteen jäsennetään. Tämä on rakenteellinen heikkous, joka leimaa selontekoa.

Talous on kuitenkin lähtökohtaisesti vain mahdollistaja: sen tehtävä on luoda edellytykset ihmisten hyvälle elämälle, terveydelle, sivistykselle ja sosiaaliselle yhteenkuuluvuudelle. Tästä näkökulmasta julkista taloutta tulisi tarkastella ennen muuta investointilaskelmana – ei pelkkänä menolaskelmana. Olennaista ei ole kuinka paljon rahaa käytetään, vaan mitä sillä saadaan aikaan.

Selonteko luettelee laajasti hallituksen jo päättämiä ja uusia sopeutustoimia mutta käsittelee niiden sosiaalisia vaikutuksia hyvin niukasti. Tämä on merkittävä puute erityisesti sosiaali- ja terveysvaliokunnan näkökulmasta. On ilmeistä, että vaalikaudella tehdyt sopeutustoimet ovat luoneet talou-

teen epävarmuutta, heikentäneet kotimaista kysyntää, kaventaneet talouskasvun potentiaalia ja kasvattaneet työttömyyttä. Selonteon yhteydessä olisi syytä esittää nykyistä yksityiskohtaisempi arvio kasautuvista vaikutuksista näille ryhmille. Pelkkä yksittäisten toimien etuusmenoja vähentävien vaikutusten kuvaus ei vastaa sosiaalisten vaikutusten arvioinnin vaatimuksia. Tutkimuskirjallisuudesta tiedetään, että työttömyysturvan, asumistuen ja sosiaaliturvan indeksijäädytysten ja -leikkausten kasautuvat vaikutukset kohdistuvat erityisesti:

- yksinhuoltajatalouksiin;
- työttömiin ja heidän lapsiinsa;
- osatyökykyisiin ja vammaisiin henkilöihin;
- vuokra-asunnoissa asuviin pieni- ja keskituloisiin kotitalouksiin;
- maahanmuuttajataustaisiin perheisiin.

Hyvinvointibudjetoinnissa niukkoja määrärahoja kohdennetaan sinne, missä ne tuottavat eniten hyvinvointia. Hyvinvointibudjetti on luonteeltaan investointilaskelma, jossa rahankäyttöä arvioidaan suhteessa siihen, miten se saavuttaa annetussa aikataulussa määriteltyjä hyvinvointitavoitteita. Tällaisia voivat olla esimerkiksi väestön mielenterveys, koulutustason kohoaminen, lapsiperheköyhyyden vähentäminen, koettu hyvinvointi eri väestöryhmissä sekä terveet elinvuodet. Mallia on sovellettu menestyksekkäästi muun muassa Uudessa-Seelannissa, Skotlannissa, Islannissa, Walesissa ja Kanadassa.

Suomen kannalta on huomionarvoista, että neljässä mainituista esimerkkimaista hyvinvointitalouden näkökulma on yhdistetty nimenomaan julkisen talouden suunnitelmadokumentteihin – ei vain sektoristrategioihin. Tämä antaa mahdollisuuden tarkastella julkista rahankäyttöä yli sektorirajojen.

Julkisessa taloudessa ei ole kyse vain valtion toiminnasta, vaan laajemmasta yhteiskuntasopimuksesta, jonka osapuolina ovat myös kansalaiset, kotitaloudet, työmarkkinaosapuolet ja kansalaisyhteiskunta. Erityisen ongelmallista on se tapa, jolla sosiaali- ja terveysjärjestöjen toiminta selonteossa esitetään.

Järjestöavustukset näyttäytyvät pelkkänä valtion kulueränä, johon kohdennetaan toistuvia leikkauksia: STM:n hallinnonalan järjestö- ja säätiöavustuksiin esitetään 50 miljoonan euron lisäsäästöä vuodesta 2027 alkaen, minkä jälkeen avustusten taso jää noin 190 miljoonaan euroon vuodessa, mikä tarkoittaa sitä, että valtion tuki vähenee noin puoleen vuoden 2024 tasosta. Samalla selonteko ei juuri lainkaan tunnista niitä hyvinvointivaikutuksia, jotka järjestöt saavat aikaan vapaaehtoistoiminnan, vertaistuen, matalan kynnyksen palveluiden ja kohdennetun erityisryhmätyön kautta. Tämä työ täydentää julkisia palveluita ja tuottaa erityisesti haavoittuville ryhmille hyvinvointihyötyjä, joiden korvaaminen julkisilla palveluilla olisi monin verroin kalliimpaa.

Hyvinvointialueiden rahoituksen riittävyys – yksioikoinen päätelmä

Selonteon mukaan ”hyvinvointialueiden yhteenlaskettu ylijäämä ja kertyneet tiedot palvelujen toteutumisesta vuodelta 2025 osoittavat rahoituksen olleen riittävää lakisääteisten palvelujen järjestämiseen koko maan tasolla”. Päätelmä on yksioikoinen ja harhaanjohtava. Päätelmä perustuu pääosin alueiden yhteenlaskettuun kirjanpidolliseen tulokseen ja yleiseen tilannekuvaan. Se ei vastaa olemassa olevaa tietoa palveluiden tosiasiallisesta toteutumisesta.

Useat tietolähteet osoittavat, että rahoituksen riittävyyttä ei voida arvioida pelkästään tilinpäätöslukujen perusteella.

Tässä joitain esimerkkejä:
• Vanhustenhoidossa hoivakotipaikkojen riittävyys, henkilöstömitoituksen toteutuminen ja kotihoidon laatu ovat olleet toistuvasti valvontaviranomaisten huolenaiheina.
• Hoitojonot perusterveydenhuoltoon ja erikoissairaanhoitoon ovat useilla alueilla ylittäneet hoitotakuun rajat.
• Lasten ja nuorten mielenterveyspalveluiden saatavuudessa on merkittäviä alueellisia eroja ja jonotusajat ovat pitkiä.

Selonteko itsekin myöntää, että ”kaikilla hyvinvointialueilla on edelleen joitain lakisääteisiä sosiaali- ja terveydenhuollon palveluita, joiden järjestäminen on vaarantunut”. Tämä myönnytys on vaikeasti yhteensovitettavissa sen päätelmän kanssa, että rahoitus on koko maan tasolla riittävää. Lakisääteisten palveluiden vaarantuminen ei ole hyväksyttävää vaikka se tapahtuisi vain tietyillä hyvinvointialueilla.

Suositukset valiokunnalle

Edellä esitetyn perusteella esitän valiokunnan harkintaan seuraavat suositukset:
• Vakauttamista koskeva politiikka on viime kädessä valinta, ei tekninen välttämättömyys, ja että valinnan vaihtoehtoja tulee selonteossa käsitellä avoimemmin.
• Hallitukselta edellytetään selonteon täydennystä tai vastaavaa lisäselvitystä, jossa sopeutustoimien kasautuvat sosiaaliset vaikutukset eri väestöryhmille (erityisesti yksinhuoltajataloudet, pitkäaikaistyöttömät, vammaiset henkilöt, maahanmuuttajataustaiset perheet, vuokralla asuvat pienituloiset) arvioidaan systemaattisesti.
• Sosiaali- ja terveysjärjestöjen valtionavustuksiin esitettyjen leikkausten vaikutuksia haavoittuvassa asemassa olevien ryhmien palveluihin tulee arvioida ennen leikkausten toimeenpanoa.
• Hyvinvointialueiden rahoituksen riittävyyden arviointia tulee laajentaa kirjanpidollisten lukujen ulkopuolelle siten, että se kattaa palveluiden tosiasiallisen saatavuuden ja laadun valvontaviranomaisten ja palveluiden käyttäjien tietopohjalta.

Lopuksi

Julkisen talouden suunnitelma on yksi keskeisimmistä yhteiskuntapoliittisista asiakirjoista, ja sen merkitys hyvinvointivaltion suunnan kannalta on huomattava. Tämän vuoksi on tärkeää, että suunnitelmaa tarkasteltaessa ei tyydytä ainoastaan finanssipoliittisiin tunnuslukuihin, vaan kysytään myös: mitä politiikalla saadaan aikaan? Kenelle? Millä hinnalla – ei vain rahallisesti, vaan terveyden, toimeentulon, sosiaalisen yhteenkuuluvuuden ja sukupolvien välisen oikeudenmukaisuuden mittareilla? Toivon, että valiokunta painottaa mietinnössään näitä kysymyksiä ja edellyttää hallitukselta selonteon täydentämistä sosiaalisten vaikutusten arvioinnin osalta.

Venetsiassa 12.5.2026

Heikki Hiilamo
sosiaalipolitiikan professori